

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „Доктор” по:
област на висше образование 4. Природни науки, математика и
информатика, професионално направление 4.5 Математика,
докторска програма по „Математически анализ”,

Автор на дисертационния труд: Цветелина Николаева Петрова

**Тема на дисертационния труд: „Квази-Монте Карло интегриране в
хибридни Коробови и Соболеви пространства”**

Рецензент: проф. дмн Андрей Борисов Андреев

1. Актуалност на темата

Предмет на изследване в рецензирания дисертационен труд е теорията на равномерно разпределените редици и тяхната връзка за пресмятане на многомерни интеграли. Такива редици имат важна роля в стохастичните числени методи. Акцент се поставя върху качеството на разпределение на конкретни редици, като се използват оценки на дискрепанса и диафонията, показващи отклонението им от идеалното равномерно разпределение. Актуалността на направените изследвания се определя поне от следните предпоставки:

- Известно е, че пресмятането на интеграли с голяма размерност ($s \geq 4$) най-успешно се реализира чрез стохастични методи, какъвто е и квази-Монте Карло методът. Такива интеграли възникват в ядрената физика, финансовата математика и при създаване и изследване на изкуствен интелект;
- Получаване на равномерно (квазиравномерни) мрежи при дискретизация на областта е съществена стъпка при използване на числени методи. Ето защо теорията на равномерно разпределените редици е подходящ подход за такива реализации, особени при многомерни задачи;

- Изброените две предпоставки се съчетават подходящо със Соболевите функционални пространства за апроксимиране на решенията на важни моделни задачи.

Считам, че актуалността на избраната тематика е безспорна.

2. Познаване на състоянието на проблемите

Особеността на тематиката е такава, че конструирането на конкретна равномерна редица (мрежа) поражда интересни и полезни приложения и се счита за определен успех. Докторантката решава именно такава задача, за да я приложи в крайна сметка за стохастично числено интегриране. Интересът към такива редици отчетливо е видно да датира от средата на миналия век и е свързан с такива математици като Хаар, Виленкин, Заремба и др.

От дисертацията е ясно, че докторантката е много добре запозната с еволюцията и съвременното състояние на проблемите. Тя демонстрира владение на техниките за доказване на твърденията. Не мога да не отбележа пълнотата при доказване на големия брой теореми.

3. Методики на изследване

В дисертацията е използвана разнообразна техника от функционалния анализ, теория на числата и Фуриерови развиятия в пълни ортонормирани функционални системи. Квази-Монте Карло методите за числено интегриране в Хилбертови пространства, дефинирани в s -мерния единичен куб, допълват разнообразието от подходи в дисертационния труд.

Бих искал да подчертая, че докторантката е преодоляла редица математически трудности.

4. Структура, обем и кратък преглед на съдържанието на дисертационния труд

Дисертацията в обем от 288 страници се състои от пет глави и цитирана литература. Библиографията включва базови резултати, получени от известни математици от миналия век, както и най-нови публикации и съдържа общо 50 заглавия.

Освен това в края на дисертационния труд са дадени основните приноси (според автора).

Глава първа има спомагателен характер. В нея се дават важни за теорията на равномерно разпределените редици дефиниции, както и фундаментални резултати. Кратки разяснения се дават за:

- Класи от пълни ортонормирани системи, които ще се използват. Това са някои тригонометрични системи; функции на Уолш; мултипликативна система на Виленкин и др.;
- Равномерно разпределени редици – дефиниции и критерии;
- Дискрепансът и диафонията като количествени мерки за неравномерност;
- Квази-Монте Карло интегриране в Хилбертови пространства.

Глава втора изследва диафонията като мярка за неравномерност на мрежи от типа на Заремба-Холтън. Тук са получени оценки отгоре и отдолу за въпросната диафония. Показано е, макар за двумерна мрежа, че съществуват техники за подобряване порядъка на L_2 -дискрепанса.

В **глава трета** се използва съществено резултата на Хелекалек и Нидерайдер за две пълни ортонормирани функционални системи Γ_p и Γ_b върху p -ична и b -ична бройна система (p – просто число). На тази база докторантката конструира нова функционална система Γ_{β_s} . Като се използва обобщена бройна система (с променлива основа), в Γ_{β_s} се включват Γ_p и Γ_b . Новата система е пълна и ортонормирана над $L_2([0,1]^s)$. Тази глава разглежда редица свойства на въведената функционална система. Акцент се поставя върху приложението за квази-Монте Карло числено интегриране.

В **глава четвърта** се изследва едно важно приложение във въведеното функционално пространство Γ_{β_s} . Става въпрос за оценка на екстремалния и на звезда-дискрепанса. Известно е, че дискрепансът е количествена мярка за разпределението на точките на редици и мрежи. Но също така той служи за определяне на грешката при стохастичното числено интегриране. Класически

подход за оценка на дискрепанса се извършва чрез неравенството на Ердьош-Туран-Коксма. Това неравенство има груба и прецизирана (рафинирана) форма. В тази глава се дават подробни доказателства на оценки от типа на горното неравенство чрез използване на тригонометрични суми.

Глава пета съдържа резултати, които оправдават заглавието на дисертационния труд. Става дума за квази-Монте Карло числено интегриране на s -мерни интеграли за клас от функции, принадлежащи на Соболеви пространства. Тези специални Хилбертови пространства се генерират от подходящи функционални ядра. Основното изследване в тази глава е посветено на намиране на средноквадратичната грешка при численото интегриране.

5. Приноси в дисертационния труд

Ще резюмирам моето лично мнение за по-съществените резултати, получени в дисертацията на Цветелина Петрова:

- Въведена е оригинална функционална система Γ_{β_s} , конструирана в Канторови бази. Доказано е (Теорема 3.1), че това функционално пространство е пълно.
- Чрез функции от Γ_{β_s} се дефинира съответната диафония. Тя се явява количествена мярка за неравномерност на разпределението на редици от точки в s -мерния единичен куб (Теорема 3.3).
- Отново на базата на функции от Γ_{β_s} се конструира Хилбертово пространство от Соболев вид, генерирано от специален тип пораждащо ядро. Даден е в явен вид функционалът на грешката при стохастично числено интегриране на функции от въведеното Хилбертово пространство (Теорема 3.5 и Теорема 3.6). Грешката, разбира се, зависи от новия тип диафония на мрежата от възли на интегриране.
- Получени са резултати от типа на неравенството на Ердьош-Туран-Коксма. Това са доказани оценки за екстремалния дискрепанс и за звезда-дискрепанса чрез тригонометрични суми за функции от системата Γ_{β_s} (Теорема 4.6 и Теорема 4.7).

- Получена е средноквадратична оценка на грешката чрез функционалната система Γ_b при численото квази-Монте Карло интегриране в Соболевото пространство $H_{sob,s,\mu}$. Намерена е формула за средноквадратична оценка на грешката за споменатото Хилбертово пространство в термините на тригонометричната сума на възлите на интегриране (Теорема 5.2).

В заключение ще подчертая, че при теоретичните доказателства на посочените по-горе теореми са преодолені сериозни математически затруднения.

6. Публикации по дисертационния труд

Докторантката има четири публикации по дисертацията, една от които е самостоятелна, а останалите са съвместни с научния ръководител. Статиите са представени в документите по процедурата. Освен това резултати от дисертацията са докладвани на една международна конференция.

7. Бъдещо използване на резултатите

Изложението в дисертацията подсказва, че Цветелина Тодорова има предпочитания към функционални преобразувания, които водят до оценки в изчислителната математика. Запознат съм с работата на нейния научен ръководител доц. Грозданов, чиито ученици имат добро научно развитие. Като отчетем подходящата среда за научно развитие в катедра „Математика” на ЮЗУ „Неофит Рилски”, имам увереност, че Цветелина Тодорова ще продължи да се развива в избраната област и в професията на математик.

8. Цитирания от други автори

Не ми е известно резултати от дисертацията да са използвани или цитирани от други специалисти.

9. Преценка за автореферата

Авторефератът правилно отразява основните положения и научните приноси на дисертационния труд. Според мен той е донякъде излишно голям по обем.

10. Критични бележки и препоръки

По дисертационния труд ще направя няколко критични бележки, които не променят общото ми мнение за неговите качества:

- Читателят на дисертацията лесно попада на стилови и езикови неточности, както и на печатни грешки. Ще спомена само някои от тях:
  - стр. 23: „за някои” вместо „за всеки” (може би от превода на „for any”);
  - стр. 51: повторението „степени степени”;
  - стр. 55: грешка в заглавието;
  - „то има някое $\varepsilon > 0$ ” вместо „то съществува $\varepsilon > 0$ ”;
  - „подинтеграл” вместо „подинтервал” (Теорема 3.5);
  - стр. 149: „квадратурна формула”, а не „квадратична формула”;
  - стр. 213: тегловият вектор не е точен;
- Имам забележка към записа и подреждането на формулите. Свързващите знаци за действия, равенство и други подобни при пренасяне на формулата не винаги са на следващия ред. Например, знакът за принадлежност е на един ред, а самото множество – на следващия. Има разкъсване на формули на съседни страници (например стр. 43-44) и др. под.
- Присъствието на „Коробови” в заглавието е неуместно;
- Не мога да приема израза „грешката в най-лошия случай на интегриране”. Важен принцип в изчислителната математика е, че грешката (оценката) при интегриране зависи и от нормата на интегрируемата функция, която от своя страна в случая зависи очевидно от пораждащото ядро. Впрочем, добре е да бъде дадена в общ вид нормата на функциите в използваното Соболево пространство.
- При сложен и много дълъг като запис аргумент на експоненциалната функция е по-добре да се използва записът $\exp(\dots)$;
- Авторските статии по дисертационния труд трябва да присъстват декларативно в автореферата и/или в дисертационния труд. Така например в автореферата (поне в това, което получих) параграф 6.2 е празен.

Накрая бих препоръчал резултатите от дисертацията и тези, които докторантката ще получи в бъдеще, да бъдат по-широко апробирани. Считам, че има достатъчно

научни форуми, на които резултатите от разглежданата тематика биха предизвикали интерес.

11. Заключение

Предвид гореизложеното, може да се направи изводът, че предложеният дисертационен труд съдържа достатъчни по количество и качество научни резултати. Той напълно удовлетворява изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ. Затова моето мнение е „ЗА” присъждане на образователна и научна степен „Доктор” на Цветелина Николаева Петрова в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.5 Математика, специалност „Математически анализ”.

21. 11. 2021 г.
Габрово

Рецензент:
/проф. дмн А.Б. Андреев/